

دانشگاه شیراز

انتشارات دانشگاه شیراز

۴۲۸

آفتاب شیراز

پژوهشی نو و جامع پیرامون

شخصیت و مدن حضرت احمد بن موسی (ع)

معروف به شاه چراغ

تألیف

حجت الاسلام و المسلمین دکتر علی اکبر کلاتری

۱۳۹۰

سرشناسه	: کلاتری، علی اکبر، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام بدیداور	: آفتاب شیراز: پژوهشی نو و جامع پیرامون شخصیت و مدفن حضرت احمدین موسی (ع) معروف به شاه چراغ/ علی اکبر کلاتری
مشخصات نشر	: شیراز: دانشگاه شیراز، مرکز نشر، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۳ م.ص: مصور (بخش رنگی).
شابک	: 978-964-462-433-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: احمدین موسی (ع)، (ع)، ۲۰۲ق.
موضوع	: آستانه حضرت شاهچراغ (ع)
موضوع	: زیارتگاه های اسلامی -- ایران -- شیراز
رده بندی کنگره	: ۵۲/۵BP / الف ۲۳۵ / ۱۳۹۰
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۹۸۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۴۷۸۶۴۲

آفتاب شیراز (پژوهشی نو و جامع پیرامون شخصیت و مدفن حضرت احمدین موسی(ع) معروف به شاه چراغ)

تألیف: دکتر علی اکبر کلاتری (عضو هیات علمی دانشگاه شیراز)

ناظر چاپ: محمدحسن زارع

صفحه آرا: زینب دهقانی

عکس و تصویر: سید محیی الدین حسینی ارمنجانی

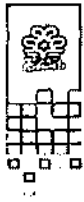
ناشر: انتشارات دانشگاه شیراز

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ اول: ۱۳۹۰

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

(حق چاپ برای مرکز نشر دانشگاه شیراز محفوظ می باشد.)

WWW.Ketab.ir

شورای انتشارات دانشگاه شیراز

دکتر مصطفی سعادت	معاون پژوهشی دانشگاه و رئیس شورای انتشارات
دکتر محمدعلی رنجبر	رئیس مرکز نشر دانشگاه
دکتر حسن ایزدی	دانشکده هنر و معماری
دکتر مهدی محبی فانی	دانشکده دامپزشکی
دکتر محمدعلی گودرزی	دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی
دکتر محمدجواد سلمان پور	دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دکتر نظام الدین فقیه	دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی
دکتر ابوب کریمی جشنی	دانشکده مهندسی
دکتر نجفعلی کریمیان	دانشکده کشاورزی
دکتر مظفر اسدی	دانشکده علوم
دکتر محمد امامی	دانشکده حقوق

فهرست موضوعات

صفحه	عنوان
ط	مقدمه
۱	فصل نخست: مبانی دینی زیارت و اهمیت زیارت امام زادگان
۱۰	فصل دوم: نسب خانوادگی حضرت احمدبن موسی(ع)
۱۳	مادر
۱۶	آیا حضرت احمدبن موسی(ع) دارای فرزند بوده است؟
۲۳	فصل سوم: شخصیت و فضایل اخلاقی حضرت احمدبن موسی(ع)
۲۶	۱- عبادت و بندگی
۲۷	۲- کرامت و سخاوت
۲۸	۳- ورع و پرهیزگاری
۲۸	۴- دانش و آگاهی
۲۹	۵- ولایت مداری و دفاع از امامت
۳۰	۶- سخن وری و بلاغت
۳۰	۷- شجاعت
۳۴	فصل چهارم: فعالیت‌های سیاسی حضرت احمدبن موسی(ع)
۴۹	فصل پنجم: مسیر عزیمت حضرت احمدبن موسی(ع) به ایران و محل دفن ایشان
۵۱	اقوال در مورد محل دفن حضرت احمدبن موسی(ع)

۵۱	قول نخست: شیراز (قول مشهور)
۵۲	نقد و بررسی نظریه‌ی دوم: اسفراین
۶۱	نقد و بررسی نظریه‌ی سوم: کاظمین
۶۲	نقد و بررسی نظریه‌ی چهارم: بلخ
۶۲	نقد و بررسی احتمال پنجم
۶۵	زمان پیدایش مدفن حضرت احمدبن موسی(ع)
۷۴	پیشینه و سبب نامیده شدن مرقد به شاه چراغ
۷۹	فصل ششم: بقعه و حرم احمدبن موسی(ع) در گذر تاریخ
۸۱	تاریخ بنای بقعه
۸۵	تعمیرات و توسعه‌ی حرم در گذر تاریخ
۹۵	وضعیت حرم در حدود پنجاه سال پیش
۹۵	درب‌های ورود به صحن
۹۵	صحن
۹۵	ساعت
۹۶	ایوان
۹۷	درب غربی صحن
۱۰۰	درب شمالی صحن
۱۰۱	درب شرقی صحن
۱۰۱	درب جنوبی صحن
۱۰۱	درب‌های حرم
۱۰۲	رواق‌ها
۱۰۵	رواق اول
۱۰۸	رواق دوم
۱۰۹	دو اطاق در رواق جنوبی
۱۱۱	درب دوم ورود به حرم از رواق جنوبی
۱۱۲	آیین‌کاری رواق جنوبی
۱۱۷	کتیبه‌ی دو رواق جنوبی و شمالی

۱۱۷	رواق سوم
۱۱۸	درب نقره رواق شمالی
۱۲۳	حواشی و گوشه‌های هر دو درب
۱۲۳	ارسی (مشهور به آئینه خانه)
۱۲۸	فضای زیر گنبد
۱۳۳	ضریح مطهر
۱۳۴	محوطه‌ی بالای سر
۱۴۲	اقدامات انجام شده از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۸۹ش
۱۴۷	اقدامات انجام شده پس از انقلاب اسلامی
۱۵۸	فصل هفتم: تأسیسات جدید
۱۵۹	کتابخانه
۱۶۸	موزه
۱۷۲	بازار و چهار سوق
۱۷۳	مجموعه‌ی بهداشتی و وضوخانه
۱۷۴	تأسیسات الکتریکی
۱۷۴	سیستم‌های صوتی، تصویری و رایانه‌ای
۱۷۴	موارد دیگر
۱۷۵	طرح توسعه‌ی حرم
۱۷۷	فصل هشتم: موقوفات
۱۸۳	فصل نهم: تولیت‌های حرم حضرت احمدبن موسی ^(ع) در گذر تاریخ
۱۸۵	۱- میرزا حبیب الله شریفی
۱۸۶	۲- میرزا محمد حسین شریفی
۱۸۶	۳- علاء الدین شریفی
۱۸۷	۴- میرزا سید ابوالقاسم راز
۱۸۸	۵- میرزا احمد، روشن شیرازی

- ۱۸۸ -۶- سید جلال الدین محمد مجدالاشراف
 ۱۹۰ -۷- سید محمد رضا مجدالاشراف ثانی
 ۱۹۱ -۸- سید احمد شریفی
 ۱۹۱ -۹- سید محمد حسین حسینی شریفی
 ۱۹۲ -۱۰- سید علاء الدین حسینی شریفی
 ۱۹۲ -۱۱- حجت الاسلام و المسلمین سید محمد مهدی دستغیب

فصل دهم: شخصیت‌های آرمیده در حرم و صحن حضرت احمد بن موسی (ع)

- ۱۹۷ مقدمه
 ۱۹۸ ۱- آیت الله سید محمد کاظم آیت اللهی (۱۳۳۲ق - ۱۳۷۰ش)
 ۲۰۰ ۲- آیت الله شیخ عبدالله بحرانی بلادی (م ۱۱۴۸ق)
 ۲۰۱ ۳- آیت الله شیخ محمد رضا نامنی (۱۲۶۰ - ۱۳۲۳ش)
 ۲۰۳ ۴- آیت الله شیخ عبدالحسین حائری (۱۲۵۰ - ۱۳۲۹ش)
 ۲۰۷ ۵- حجاب شیرازی (م ۱۲۶۹ق)
 ۲۰۸ ۶- آیت الله شیخ ابوالحسن حدائق (۱۲۵۹ش - ۱۳۸۸ق)
 ۲۱۰ ۷- شیخ یوسف حدائق مجتهد (۱۲۹۱ - ۱۳۶۲ق)
 ۲۱۱ ۸- خرم شیرازی (م ۱۳۰۶ق)
 ۲۱۲ ۹- آیت الله شهید عبدالحسین دستغیب
 ۲۱۶ ۱۰- آیت الله سید محمد رضوی شیرازی (زنده در سال ۱۳۳۸ش)
 ۲۱۷ ۱۱- جعفر خان زند (م ۱۲۰۳ق)
 ۲۱۷ ۱۲- صادق خان زند (م ۱۱۹۷ق)
 ۲۱۸ ۱۳- میرزا ابوالقاسم سکوت (م ۱۲۳۸ق)
 ۲۱۹ ۱۴- سید علی خان کبیر (۱۰۵۲ - ۱۱۲۰ق)
 ۲۲۲ ۱۵- ابوعلی سید ماجدین سیدهاشم (م ۱۰۲۸ق)
 ۲۲۴ ۱۶- سید احمد شریفی ذهبی شیرازی (م ۱۲۵۱ق)
 ۲۲۵ ۱۷- حجت الاسلام و المسلمین حاج سید محمد طاهری (۱۳۰۴ - ۱۳۸۸ش)

۲۲۶	۱۸- سید محمد حسن عدالت (۱۲۷۲-۱۳۳۰ش)
۲۲۶	۱۹- سید محمد جعفر علوی شیرازی (متولد ۱۳۱۰ق)
۲۲۸	۲۰- سید جلال الدین مجد الاشراف (۱۲۴۶-۱۳۳۱ق)
۲۳۰	۲۱- سید محمد رضا، مجد الاشراف ثانی (م ۱۳۴۵ق)
۲۳۱	۲۲- میرزا جمال الدین محمد مجتهد محلاتی شیرازی (۱۲۹۵-۱۳۷۷ق)
۲۳۳	۲۳- مشرب شیرازی (م ۱۸۰ق)
۲۳۴	۲۴- وصال شیرازی (۱۱۹۷-۱۲۶۲ق)
۲۳۶	۲۵- وقار (۱۲۳۲-۱۲۹۸ق)
۲۳۷	۲۶- حکیم (۱۲۳۴-۱۲۷۴ق)
۲۳۸	۲۷- دآوری (۱۲۳۸-۱۲۸۳ق)
۲۳۹	۲۸- توحید (۱۲۴۶-۱۲۸۶ق)
۲۴۱	۲۹- حاج محمد حسن ایمانیه (۱۳۱۲-۱۴۰۰ق)
۲۴۲	۳۰- حاج علی اکبر ایمانیه (۱۳۰۹-۱۳۷۷ش)
۲۴۵	فصل یازدهم: تصاویر
۲۶۷	فصل دوازدهم: نمایه
۲۶۹	آیات
۲۷۰	روایات
۲۷۱	کسان
۲۸۲	کتاب‌ها و نشریات
۲۸۷	جاها
۲۹۱	فهرست منابع

مقدمه

بی تردید از عوامل تأثیر گذار در دین‌داری ایرانیان و اهتمام اقوام ایرانی به ارزش‌ها و باورهای دینی، وجود زیارت‌گاه‌ها و مرقد‌های مطهر بزرگانی از نسل پیامبر گرامی اسلام(ص) و خاندان پاک آن حضرت در نقاط گوناگون این مرز و بوم است. زیارت‌گاه‌هایی که جویندگان نور و معنویت را به سوی خود می‌خوانند تا واسطه‌ی میان خالق و مخلوق در دریافت برکات الهی و نیل به مدارج انسانی باشند.

و این در حالی است که اقبال مردم به یک زیارت‌گاه و عشق و علاقه‌ی آنان نسبت به مدفن یک امام یا امام‌زاده، آن‌گاه مستمر و ایمن از برخی آسیب‌ها خواهد بود که مستندات و قرائن کافی، مدفن بودن آن مکان را به اثبات رسانند، به گونه‌ای که زائران و دل‌دادگان این خاندان، با اطمینان خاطر، و فارغ از هرگونه تشویش و تردید، به زیارت آن مکان نایل آیند و از فیوضات آن مضجع، برخوردار شوند.

از این رو، شایسته است پیرامون مرقد‌های منسوب به ذریه‌ی پیامبر(ص)، تحقیقات علمی بیش‌تر به عمل آید و حاصل آن، در اختیار دوست‌داران و زائران این خاندان گرامی قرار گیرد.

در این میان، به دلایل ذیل، تحقیق پیرامون شخصیت و مدفن حضرت احمدبن موسی(ع) معروف به «شاه‌چراغ» از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است:

۱- تاکنون پژوهشی کامل و همه‌جانبه در این مورد به عمل نیامده و افزون بر این که بسیاری از ابعاد شخصیتی ایشان، ناشناخته مانده، موضوعاتی مانند انگیزه‌ی عزیمت او به ایران، مسیر حرکت وی، تاریخ بنای بقعه‌ی او، موقوفات و متولی‌های این حرم

در گذر تاریخ و نیز شخصیت‌های مدفون در آن، مورد بررسی دقیق قرار نگرفته و معرفی نشده‌اند.

۲- چنان که می‌دانیم، براساس قول مشهور که با قرائن و مستندات گوناگون نیز قابل تایید است، مدفن مطهر حضرت احمدبن موسی(ع) در شهر شیراز واقع است. ولی بر پایه‌ی برخی دیگر از اقوال، این امام‌زاده، در جای دیگری غیر از شیراز، به خاک سپرده شده. این اقوال، در هیچ کتاب و یا حتی مقاله‌ای، مورد بررسی دقیق و همه‌جانبه قرار نگرفته است.

۳- نامیده شدن شیراز به «سومین حرم اهل بیت علیهم السلام در ایران» از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله در سال ۱۳۸۷ش، ایجاب می‌کند پژوهش کافی پیرامون بقاع متبرکه‌ی این شهر از جمله بقعه‌ی مورد بحث، به عمل آید و مبنای تاریخی این نام‌گذاری، به خوبی تبیین گردد.

گفتنی است برخی منابع قدیمی که به انگیزه‌ی معرفی خطه‌ی فارس یا شیراز، نگاشته شده‌اند مانند «شیراز نامه» تألیف احمدبن ابی‌الخیر در سال ۷۴۴ق، «شد الازار فی حطّ الاوزار عن زوار المزار» تألیف معین‌الدین جنید شیرازی در سال ۷۹۱ق،^۱ «تذکره‌ی دلگشا» تألیف علی‌اکبر نواب شیرازی در سال ۱۲۳۷ق، «آثار عجم» تألیف محمد نصیر فرصت شیرازی (۱۲۷۱-۱۳۳۱ق)، گرچه به احمدبن موسی(ع) و برخی از جنبه‌های شخصیتی ایشان پرداخته‌اند، ولی مباحث نامبردگان در این زمینه، بسیار ناچیز و فاقد انسجام کافی است.

نخستین اثر که به طور مستقل، در باره‌ی شخصیت حضرت احمدبن موسی(ع) به نگارش در آمده، رساله‌ای است موجز، موسوم به «آثار الاحمدیه» که از سیدجلال‌الدین محمد شریفی حسینی ذهبی (۱۲۴۶-۱۳۳۱ق) ملقب به مجد الاشراف و متخلص به قدسی

۱- همین کتاب که گاه از آن به «المزارات» و «مزارات» نیز تعبیر می‌شود، توسط فرزند مولف یعنی عیسی‌بن جنید شیرازی با عنوان «تذکره هزار مزار» به فارسی ترجمه شده و با تصحیح و تحشیه‌ی دکتر نورانی وصال به چاپ رسیده است.

به یادگار مانده است. وی از پیشوایان و اقطاب سلسله‌ی ذهبیه محسوب می‌شود و سال‌ها، تولیت حرم احمدبن موسی(ع) را بر عهده داشته است.^۱

نزدیک به دو نسل پس از وی، رساله‌ی دیگری با عنوان «هدیه‌ی احمدی» به قلم مرحوم محمد هادی سلاخی^۲ نگاشته شد که هم حالات و کرامات این امام زاده را در برداشت و هم تاریخچه‌ای از ساختمان بارگاه او به دست می‌داد.

از انتشار رساله‌ی نخست که متنی است قدیمی و ثقیل و احیاناً مشتمل بر عبارت‌های عربی و فاقد ترجمه و به طور کلی، فاقد ویژگی‌های یک پژوهش، حدود ۱۰۵ سال می‌گذرد. و با توجه به اینکه رساله‌ی دوم نیز، حدود ۵۰ سال پیش، به رشته‌ی تحریر درآمده و بسیاری از جوانب موضوع در آن، مورد بررسی قرار نگرفته است، ضرورت پرداختن به این موضوع، با نگاهی نو و همه جانبه به خوبی احساس می‌شود.

در سال ۱۳۷۵ش، آقای دکتر محمد یوسف‌نیری، استاد محترم دانشگاه شیراز، اقدام به نگارش هر دو رساله‌ی مذکور، با عنوان «دو رساله در حالات و کرامات حضرت شاهچراغ(ع)» همراه با تصحیح و تحشیه و نیز توضیحاتی چند نمود که در سال ۱۳۷۸ش توسط مرکز نشر دانشگاه شیراز به چاپ رسید. وی در مقدمه‌ی کتاب مزبور می‌نویسد:

«بنا به وصیت حضرت استاد سلاخی، این بنده، به تجدید چاپ هر دو کتاب در این مجموعه پرداخت» و مقدمه‌ی خود را با این دو بیت به پایان می‌رساند.

۱- در مورد نامبرده، و نیز گروه ذهبیه در فصل مربوط به شخصیت‌های مدفون در حرم احمدبن موسی(ع)، سخن خواهیم گفت.

۲- مرحوم محمد هادی سلاخی، از اهالی شیراز، در سال ۱۲۸۹ش، در خانواده‌ای مذهبی، دیده به جهان گشود و پس از دوران کودکی و نوجوانی، همزمان با تحصیل علوم جدید، مراحل از دروس حوزوی را نیز طی نمود. وی پس از سالیانی تلاش خستگی ناپذیر در عرصه‌ی ادب و فرهنگ به ویژه خدمات در خور تقدیر به آستان احمدبن موسی(ع) و به خصوص کتابخانه‌ی آن آستان، در سال ۱۳۶۹ش، چشم از جهان فرو بست. (ر.ک: محمد یوسف نوری، دو رساله در حالات و کرامات حضرت شاهچراغ(ع)، ص ۱۴-۱۶).

شاهها بر تو تحفه به صد جان بردن کمتر بود از زیره به کرمان بردن
لیکن دانی که رسم مردان باشد ران ملخی نزد سلیمان برودن

گفتنی است در سال‌های اخیر، کتاب‌های دیگری در این زمینه انتشار یافته است که می‌توان از «بارگاه نور» تألیف محمد حسین رستگار و «زندگی و قیام احمدبن موسی (ع)» و «چلچراغ شیراز» تألیف جلیل عرفان‌منش نام برد. این تألیفات، حاکی از تلاش‌های نویسندگان آن‌ها و به نوبه خود، قابل تقدیراند، ولی هیچ یک از آن‌ها (به جز دو کتاب اخیر، که در حد خود، به بررسی برخی از ابعاد شخصیتی احمدبن موسی (ع) و حرم او پرداخته‌اند) واجد ویژگی‌های پژوهش نیست.

از این رو، نیاز به پژوهشی نو و جامع که به پرسش‌های متعدد و متنوع خوانندگان در این زمینه پاسخ دهد، همچنان باقی است.

در این راستا، کتاب حاضر، پس از بحثی کوتاه پیرامون مبانی دینی زیارت و اهمیت زیارت امام زادگان، عناوین ذیل را به تفصیل مورد بررسی قرار می‌دهد:

نسب خانوادگی حضرت احمدبن موسی (ع) با تأکید بر معرفی والده و فرزندان ایشان، ویژگی‌های شخصیتی و فعالیت‌های سیاسی او، مسیر عزیمت این امام‌زاده به ایران و محل دفن ایشان، تاریخ پیدایش مرقد و تاریخچه‌ی بنای بقعه‌ی مبارکه او، متولیان آستانه‌ی مبارکه در گذر تاریخ و موقوفات آن، شخصیت‌های آرمیده در حرم مطهر، تاسیسات این حرم از قبیل کتابخانه، موزه و...

قابل ذکر آن که در این کتاب، سعی شده است نگارش عبارت‌ها و واژه چینی‌ها، همه براساس آخرین شیوه‌های رایج در امر نگارش باشد، از این رو، چنان‌چه گاه هنگام برخی نقل قول‌ها از متن‌های قدیمی، به واژه‌ها و تعبیرهایی مانند: «آئینه»، «آنوقت»، «بپرداخت»، «یکدقیقه» و... بر می‌خوریم، سبب آن، امانت داری در نقل قول‌ها و ثبت دقیق حقایق است.

بدیهی است رعایت این مهم، موجب چندگانگی در امر نگارش می‌شود که گریزی از آن نیست.

تابستان ۱۳۹۰

شیراز - علی اکبر کلاتری

www.ketab.ir